
ÓKOR

Átoktáblák

Címe alapján (*Supplementum Audollentianum*) csak a legbennfentesebbek találják ki, hogy ez a könyv mit is tartalmazhat. Auguste Audollent a XX. század elejének – és az azóta eltelt időnek is – legnevesebb átoktábla-szakértője volt. 1904-ben jelentette meg *Defixionum Tabellae* című katalógusát, mely 305 átoktáblát és a hozzájuk írt kommentárokat és indexeket tartalmazza 568 oldalon. Egy dolog azonban hiányzott: az, hogy a táblákhoz az eredeti tárgy, illetve a feliratának a rajza, esetleg a fotója mellékelve legyen. *Németh György* a véletlenek sorozatának köszönhetően elvetődött a Clemont-Ferrand-i Múzeumba (*Musée Bargoin*, melynek Audollent hosszú ideig igazgatója volt) és Levéltárba, ahol ráakadt Audollent kéziratos hagyatékára, melyben benne voltak a táblák jelentős részének a rajzai is. A *Supplementum Audollentianum* nagyobbik felét ezeknek a rajzoknak, olykor fotóknak a képei, illetve a hozzájuk írt katalógus teszik ki. Az olvasatok ellenőrizhetősége mellett az is a jelentősége a rajzoknak, hogy a katalógusban reprodukálatlan karaktereket is megismerhetővé tette.

A kötet első harmadában a szerző bevezető tanulmányai olvashatók. Ebből megtudjuk, hogy Audollent érdeklődése az átoktáblák iránt azzal a véletlennel függ össze, hogy a XIX. század végén az Észak-Afrikában állomásozó francia hadsereg tagjai ásatásokat folytattak szabad idejükben. Ennek során a Karthágóban és Hadrumentumban (*Sousse*) feltárt sírokból számos ólomlemez került elő, melyeken nehezen olvasható bekarcolt szöveg fordult elő. Mint kiderült, ezek átokszövegek (*defixiones*) voltak, melyeket készítőik a frissen elhantolt halottak sírjaiba rejtettek, hogy a halott szelleme segítsen az átok beteljesedésében. Ezeknek a lemezeknek a feldolgozására és publikálására vállalkozott Audollent. Mihelyt ez a vállalkozása ismertté vált, minden újabban előkerült táblát hozzá küldtek véleményezésre, ill. publikálásra. Ilyen, még publikálásra sem került darabokat még *Németh György* is talált a hagyatékban. Audollent fia 1972-ben 62 ólomlemezt adott át a múzeumnak, melyekkel ott senki nem foglalkozott. Most ezeknek a leírása is megtalálható ebben a kötetben.

A karakterekkel, mint az átoktáblák jellegzetes kellékeivel külön fejezet foglalkozik a bevezetőben. Ezek a mágikus jelek a Kr. u. II. században tűntek fel az átoktáblákon. Többségük a görög betűkhöz hasonlít, de jellegzetességük, hogy a betűszarak végén kis körök jelennek meg. Eredetük és értelmük mind a mai napig vitatott. Általában azt lehet mondani, hogy a varázslat hatékonyságának növelését szolgálták. Folyamatban van egy karakter-adatbázis elkészítése, mellyel talán közelebb lehet férkőzni a jelentésvilágukhoz. Egyes forrásaink szerint ez egy titkos nyelv volt, melynek segítségével a varázsló a démonokkal fel tudta venni a kapcsolatot. Egy átoktábla felirata egyenesen magukat a megszólított démonokat látta bennük, mert így kezdődik: „Legszentebb karakter urak...”. Egy IV. századi varázspapirusz „erős istenek”-nek nevezi a karaktereket, és még a neveiket is felsorolja. Az Audollent által publikált összesen 320 átoktábla közül 58 példányon vannak karakterek, 26-on pedig rajzok. Az átok tárgya többségében kocsiverseny résztvevőire irányul, lovakra és hajtókra egyaránt. Területi megoszlásuk központjai ezért ott vannak, ahol nagy versenyeket rendeztek, így Rómában (22 db), Hadrumentumban (23 db). Utóbbiaknál 6-8 karakterből álló sorok is előfordulnak. A mágus a „karakter urak” segítségével igyekszik a rivális versenyzőt minél szorosabban megkötözni.

Az Ikonográfiai problémák című fejezet azokkal a táblákkal foglalkozik, melyeken rajzok vannak. Audollent katalógusának 305 darabjából 45-ön fordul ez elő, ebből 32 kocsiversenyhez (circus) kapcsolódik, 3 amphitheatrumi játékhoz (gladiátorküzdelem és venatio). Általában az feltételezhető, hogy az ábrázolt alak a megszólított démon. Az egyik legérdekesebb rajz viszont Hermészt mutatja, amint egy földön heverő gladiátor testén ül, mögötte pedig a Kerberosz tűnik föl. Az átok beteljesítője tehát a hagyományos istenvilág tagja, a lélekvezető Hermész. A venatorokat elátkozó táblák egyikén a démon ember testű és kígyó fejű, a másikon ember testű és ló fejű. A fogatversenyek résztvevőit elátkozó táblákon rendszerint lófejű alakok jelennek meg, melyek bizonyára az ilyen esetekben segítségül hívott démont jelenítik meg. A kívánt célt még külön is ábrázolták oly módon, hogy a fogathajtót két alak fogja közre, akik láncsal kötözik meg. Más esetben a fogathajtók alakjai már megkötözött hevernek az ábrázolásokon. Ezek a jelenetek az átoktáblák organikus részét képezték, és nem pusztán illusztrációk voltak.

A kígyó fejű démont Audollent Osiris ábrázolásának tartotta, ma a dékánok (csillagzat) egyikét látják benne. A lófejű démonok esetében kézenfekvő a kocsiverseny manipulálásának szándéka. Ez az ismeretlen nevű démon mindig amphitheatrumi vagy circusi játékok befolyásolására törekvő

átoktáblákon fordul elő. Egy különleges példánya Rómában került elő a Palatinus dombon. Ezen a lófejű ember keresztre van feszítve. Általános értelmezése mind ez ideig az volt, hogy ez egy keresztényeket kigúnyoló karikatúra. Ha azonban az átoktáblák összefüggéseiben értelmezzük, úgy arra is gondolhatunk, hogy ezt egy olyan fogadó készítette, aki nagyot veszített a fogatversenyen, és a démont úgy akarta megbüntetni engedetlenségéért, hogy mint egy rabszolgát, keresztre feszítette. Olykor előfordul oroszlánfejű démon is, egyik kezében globust, a másikban pedig ostort tartva. Ez világosan a Nappal való kapcsolatára utal (Hélióros).

Az utolsó fejezet egy egészen friss leletcsoporttal foglalkozik: csupán néhány éve publikálták a római Anna Perenna szentély forrásából előkerült 24 henger alakú ólomdobozkát. Ezek közül hatban kis emberfigura (voodoo) volt, melyet átoktábla lemezével göngyöltek össze, a többiben csak átoktábla volt. A Kr. u. IV. században készülhettek a halotti urnák kicsinyített másaként. A római császárkorból a római lelet megtalálása előtt csak egy, a Musée Bargoin gyűjteményében őrzött ólomkapszulát ismertünk. Hasonló ólomdobozkák 5-6 évszázaddal korábban Athénben és Pantikapaionban is előkerültek, ami arra utal, hogy Athénben és Rómában ugyanazok a mágikus praktikák alakultak ki egymástól nagy térbeli és időbeli távolságra.

György Németh: Supplementum Audollentianum. (Függelék Audollenthoz) Hungarian Polis Studies Nr. 20. Zaragoza–Budapest–Debrecen 2013, 239 o.

Gesztelyi Tamás